

משורר לחן מלכים

שיחות קודש שנשמעו מפי כ"ק מרן רבינו הגה"ק שליט"א

ביקור הגאון הגדול רבי מנחם זכרי' זילבער שליט"א

גאב"ד פריימאן - בעמח"ס שו"ת מאזני צדק, וש"ס

בבית כ"ק מרן רבינו שליט"א - בוויילאמסבורג יע"א

יום ג' פרשת שופטים תשע"ז לפ"ק

רבינו: ער (הדברי חיים) זאגט פארוואס שרייבן די פריערדיגע מיזאל שרייבן אן א ה', ווייל עשוים ווייב האט געהייסן יהודית, חגם יהודית דחנוכה האט געהייסן יהודית, אזוי זאגט ער.

אבער ער זאגט אז זי (אשת עשו) האט אפילו נישט אזוי געהייסן, מ'האט איר נאר אזוי גערופן, אזוי זאגט רש"י אין חומש אין פר' וישלח (בראשית לו, ב), ער האט אויסגעפאפט דעם פאטער און איר גערופן יהודית,³ על כל פנים דער דברי חיים זאגט אז רוב איז יודית אן א ה'.

גאב"ד פריימאן: און ישמעאל הייסט אויך אזוי (ע"ש ישמעאל בנו של אברהם אבינו).

רבינו: דער אויבערשטער האט געהייסן פאר אברהם אזוי געבן, וקראת את שמו ישמעאל (בראשית טו, יא).

גאב"ד פריימאן: היינט גיט מען די געמען.

רבינו: רבי ישמעאל כהן גדול, אויף דעם איז דא א באקאנט ווארט פונעם רבי ר' יונתן ווען ער איז געווען א קינד האט ער געזאגט פשט אויף די ברייתא רבי ישמעאל אומר בשלש עשרה מידות, ווייל ישמעאל האט תשובה געטוהן... וועגן דעם דרש'נט מען כלל ופרט.⁴

גאב"ד פריימאן מסר לרבינו ספר טיב גיטין שהו"ל בדפוס חדש עם הוספות ותיקונים

רבינו: אה, די נייע טיב גיטין, כ'האב געהערט פון דעם. **והמשיך:** יעצט איז געווען אייגער וואס איז אים געבוירן געווארן א מיידל, און ער וויל א נאמען געבן 'יהודית', פרעג איך אים 'יודית' אדער 'יהודית', ס'איז צוויי געמען, ווייסט ער נישט, זאגט ער אז ער וועט גיין פרעגן, זאג איך אים אז רוב מענטשן ווייסן נישט.

גאב"ד פריימאן: דער אהלי שם (מהגאון רבי שלמה גאנצפריד ו"ל בעל קיצושיע) און אנדערע האלטן אז ס'איז צוויי געמען.¹

רבינו: דער דברי חיים (שמות נשים אות ה') זאגט אז רוב 'יודית' איז אן א ה'.²

גאב"ד פריימאן: דער שורש איז זיכער יהודית מיט א ה'.

1

באהלי שם כתב דיש לכתוב יודית ולא יהודית, ואם היא חותמת יהודית, או שהאב 'יודע ומבין' ומצווה להחזן לקרותה יהודית בה"א, כותבין יהודית. ובהערות שם מוסיף דאם היא חותמת יהודית צריך לכתוב יהודית דמתקרי יודית.

2

ו"ל הד"ח: באמת לפי הראוי לכתוב יהודית, דלא מצינו שם אחר בקרא, וכן יהודית דחנוכה הכל בה"א וכו', ואפ"ה כתבו מסדרי גיטין הקדמונים לכתוב יודית בלא ה"א, אין לסור מדבריהם כי טובה צפרתם של ראשונים, ומה שאין שינוי בלשון עתה מכפי מה שהי' בימיהם אין משנין מנוסחת הראשונים ו"ל, ולכן כותבין יודית בלא ה"א. ומסיק רק עלינו לקבל דברי הראשונים מסר"ג שלפנינו ולכתוב יודית בלא ה"א, רק אם היא חותמת עצמה בה' בוודאי צריך לכתוב יהודית בה'.

3

ו"ל רש"י: אהליבמה, היא יהודית, והוא כינה שמה יהודית, לומר שהיא כופרת בעבודת אלילים, כדי להטעות את אביו.

4

יסופר כי בחיות הרבי ר' יונתן אייבשיץ ז"ל ילד צעיר לימים אמר פע"א לפרש ברייתא דרבי ישמעאל אומר בשלש עשרה מדות התורה

גאב"ד פריימאן: רש"י זאגט אזוי אויפן פסוק תקבר בשיבה טובה (בראשית כ"ה ט).⁵

רבינו: יהודית איז א שטארק גאנגבארע נאמען.

א' הנוכחים: הדם איז דא וואס שרייבן מיט א א' צווישן די ה' און די ד'.

רבינו: די וועלט שרייבט נישט אזוי, אבער דער טיב גיטן שרייבט אזוי, די וועלט שרייבט אן א א', ער זאגט אז אין פסוק שטייט 'הדם' (אסתר ב. י), און ביי די הפטורה וואס מ'זאגט ביי א תענית (ישעי' נה. יג) שטייט 'הדם' (ולכן כיון שקוראים את השם 'הדם' בקמ"ץ, יש לכתוב עם א' אחרי הה').⁶

גאב"ד פריימאן: אלע אהרונים זענען מעתיק מיט א א'.

רבינו: כזעה אז מ'האט דעם טיב גיטן שיינ איבער געזעצט, ס'איז געווען אסאך גרייזן?

נדרשת בהן וכו', דהנה לכאורה קשה שלש קושיות, ראשונה קושיית התוס' ישנים (יו"ט לה.) איך קראו ליהודי בשם ישמעאל, הא ישמעאל רשע היה ולא מסקינן בשמיהו, שניה כיון דאין פלוגתא הוי ליה למימר, אמר רבי ישמעאל ולא רבי ישמעאל אומר כמי שהולק על הקודם לו, ושלישית קושיית הגמרא (פסחים י.) על מדה דכלל ופרט דאיתי שפיר רק אי אמרינן יש מוקדם ומאוחר בתורה בחד עניינא אבל אם אין מוקדם ומאוחר בתורה בחד עניינא דילמא פרט וכלל הוא ולא כלל ופרט.

אלא יש לומר על פי מה דאיתא בגמרא (בבא בריא טז.) דישמעאל עשה תשובה, דכתיב (בראשית כה. ט) ויקברו אותו יצחק וישמעאל בניו, מדהחלל כבוד ליצחק שמע מינה דעשה תשובה, ולכאורה בשלמא אי אמרת בחד עניינא יש מוקדם ומאוחר ניהא, אבל אי אמרינן אין מוקדם ומאוחר בחד עניינא נמי, מה ראיא מכאן שעשה תשובה, דילמא באמת ישמעאל היה קודם, ולא חלק כבוד ליצחק אלא על כרחי צריך לומר מכאן דבענין אחד יש מוקדם ומאוחר.

ולפי זה מיושב הכל בחדא מוחתא, רבי "ישמעאל" מדהיה שמו ישמעאל, ש"מ דעשה ישמעאל תשובה, דאל"כ לא מסקינן בשמיהו ועל כרחי אם כן דבענין אחד יש מוקדם ומאוחר, דאם לא כן אין ראייה שעשה תשובה כנ"ל לפ"ז הא דרבי ישמעאל שקראו שם כזה, "אומר" זה אומר לנו שמלמדים מכלל ופרט כיון דיש מוקדם ומאוחר, דאל"כ אי אפשר לדרוש כלל ופרט כי שמא הוא פרט וכלל, ודפח"ח.

5

ו"ל רש"י: תקבר בשיבה טובה, בשרו שיעשה ישמעאל תשובה בימיו, ולא יצא עשו לתרבות רעה בימיו, ולפיכך מת ה' שנים קודם זמנו וכו' ביום מרד עשו.

6

וחולק בזה על הבית שמואל שכותב שבכל גוונא אין כותבים רק הדסה, ועי' בדברי חיים (שמות נשים אות ה) מ"ש"כ בזה לחלק בין הדסה שהיא נקראת ע"ש אדם, ואף אם היא נקראת בפי כל הדסה עם קמץ, מ"מ כותבין כמו שכותב בפסוק, אבל הדס שאינו ע"ש אדם והואיל ונשתנה הקודה יש לומר דיש לכתוב עם א'.

גאב"ד פריימאן: אלע דרוקן זענען געווען מלא טעותים, מיינענער איז נישט קיין גוונא, מ'האט צוזאם גענומען פון אלע דרוקן, ס'איז נאך בחייו געווען געדרוקט צוויי דרוקן, ביי איינס שטייט נישט קיין נאמען און וואו מ'האט עס געדרוקט, און ס'זעהט אויס אז ס'איז געווען ממש אין די זעלבע צייט, ביידע בחייו, און איין דרוק איז אינגאנצן אנדערש פון די אנדערע.

א' הנוכחים: זוסמאן שרייבט מען מיט א א'?

רבינו: אין אמת'ן קומט עס אן א א', א פתח קומט אן א א'.

גאב"ד פריימאן: אונז שרייבן זינא מיט א י'.

רבינו: אזוי, איר שרייבט מיט א י', כ'האב שוין אסאך אריין געטראכט.

גאב"ד פריימאן: אין גט מסודר שטייט מ'זאל שרייבן מיט א י', אין דברי חיים איז דא א תשובה טאמער מ'האט געשריבן זינא מיט א י', אזוי ווי אונז זאגן מיר מיט א חיריק, אנשטאט א ו'.

רבינו: יא יא, ס'איז אנגעצייכנט דא (בהס"ב גיטין החדש) דער דברי חיים, דער מהרש"ם (ח"ב סי' קע"ג) צייכנט צו, ס'איז אין דברי חיים חלק ב' סימן קי"א.⁷

ס'איז אינטערסאנט אז דער רבי ר' זושא האט געהייסן ז'וסיל', ער שרייבט זיך אונטער 'משולם זוסיל', און אין תניא איז דא א הסכמה פונעם רבי ר' זושא דארט שטייט אויך זוסיל'.

גאב"ד פריימאן: די רוסישע רופן זוסיא (ווע"פ המבטא שלט הוי כמו קמץ תחת הו). ס'קען זיין אז זוסיל איז א קיצור השם, ער האט אזוי געשריבן.

רבינו: ס'איז א אינטערסאנטע זאך, אזוי איז זיין חתימה 'משולם זוסיל מוהאניפאלי'.⁸

7

ו"ל הד"ח: ואודות שכתב זושא ביו"ד וראוי לכתוב בוא"ו, נראה לפענ"ד דבדיעבד אין קפידא בזה כיון [דבאם] דאין דוחקין הו"ד נקראת כמו וא"ו כשר, ובפרט כיון שיש מקומות שכותבין זושא ביו"ד לפי הברת מבטאם, הוי כמו שכתב הרמ"א בס' קב"ט (סעי' ל"ה) דכהאי גוונא בדיעבד כשר.

8

עי' בספר שולחן מלכים (חלק ב) ששם נדפס שיחת קודש של מרן רבינו שליט"א בנוגע כתיבת שמו של הרה"ק הרבי ר' זושא מהאניפאלי ז"ל, כי כמו כן בספר אור פני משה שעליה הסכימו בני הרה"ק הרבי ר' זושא, הרה"ק רבי הערשל מענדל ז"ל והרה"ק רבי ישראל אברהם ז"ל, שבשניהם כתבו 'בהרב מוהר"ר משולם זוסיל'.

ביי א ווייבערישע נאמען שרייבט מען זיכער 'זיסל' מיט א י, ס'איז נישט קיין ספק.

גאב"ד פריימאן: ס'איז דא וועגן שרייבן דעם נאמען 'אביש'.

רבינו: און 'לייביש', די אלע, צי מ'שרייבט מיט א ו' אדער מיט א י'.

גאב"ד פריימאן: אין דברי חיים איז דא אין אסאך פלעצער, און אלעמאל וואו ער רעדט דערפון, אמאל שטייט אביש מיט א י, און אמאל אביש מיט א ו', רוב פלעצער מיט א ו', די וואס האבן איבער געדרוקט דעם דברי חיים האבן צוגעשריבן (בהערה אות תרס"ה) אז ס'זעהט אויס אז ס'איז א טעות,⁹ כ'האב נאר מעיר געווען אזויפיל אז אויף איין פלאץ (אבער צו ח"ב סי' קל"ב) זאגט ער אז ס'שטייט 'אביש ביו"ד' שרייבט ער ארויס ביו"ד, דאס איז נישט אזא טעות וואס איז מצוי, דאס אז מ'האט מהלית געווען אז איבעראל קומט א ו' קען נאך זיין (הכוונה על מה שבכ"מ שמוכר בשו"ת ד"ח אביש ב' י"ש לתקן ולהגיה ב').

כ'דרוק דא נאך א זאך, אין טיב גיטין שטייט אז מ'דארף שרייבן נאר מיט א ו', אפאר מאל שרייבט ער אזוי בתוך הדברים, שרייבט ער אז ער האט געזעהן אין תשובות איתן אורחי, דארט איז דא א תשובה פון רבי שעפטיל דער זוהן פונעם של"ה, און דארט שטייט אבוש ב', דערווייל

האב איך נאכגעקוקט און דארט שטייט אלעמאל אביש מיט א י, ס'איז אינטערסאנט, ס'קען זיין אז ער האט נישט געמיינט דוקא מיט א ו', ער האט נאר געוואלט זאגן אז ס'קומט נישט אינגאנצן אן א אות פאר א נקדה, ווייל דער בית מאיר זאגט אז מ'שרייבט 'אביש', און ער קריגט אויפן בית מאיר, זאגט ער אז ער האט געזעהן די תשובה אז ס'שטייט אבוש ב', ס'קען זיין אז ער האט נישט אזוי מקפיד געווען (וכ"כ שם המדפיסים מחדש את הד"ח).

רבינו: ס'איז שווער צו זאגן אז ער שרייבט ארויס (אביש ביו"ד) און ער האט נישט מדייק געווען (לכתוב בוא"ו), נאר ער מיינט נאר לאפוקי עפעס אנדערש.

רבינו: פון וואו האט מען גענומען די הגהות מהרש"ם?

גאב"ד פריימאן: רבי שלום שוואדראן (מגיד משרים בעיקר ירושלים ת"ג, בן בנו של מהרש"ם) האט ארויס געגעבן – ס'זעהט נישט אויס אזוי גוט ווי דא – דא איז עס שוין גוט איבער געארבעט, האט ער ארויס געגעבן וואס דער מהרש"ם האט אויפגעשריבן פאר זיך אינעם טיב גיטין, אזוי זעהט אויס, און דער מהרש"ם האט געהאט געשריבן אויף קארטלעך די אלע בקיאות נישט בשעת מ'האט אים געפרעגט, און נאכדעם ביי די תשובות האט ער פון דעם אסאך גענומען, ס'איז דא אין דעם א געוואלדיגע בקיאות.

רבינו: יא, כדרכו.¹⁰

'לייבוש' איז טאקע אויך א שווערער נאמען, צי מ'שרייבט 'לייביש' צי 'ליבוש'.

גאב"ד פריימאן: דער דברי חיים (ח"ב אבער צו סי' קל') זאגט מ'זאל שרייבן מיט א ו'.

ס'איז אינטערסאנט אז דער מהרש"ם רעדט אין די תשובות, כ'מיינן אז דא רעדט ער אויך דערפון, אז מ'האט

ועי' בס' בוציא קדישא (אות פ"ז בערה) נדפס מכתב מהרב המאוה"ג מוהר"ז מרגליות ז"ל האבד"ק אניפאלי שכתב וז"ל: זכיתי בעצמי לראות כתב יד קודש מהרב הצדיק רבינו משה'ם זושא אשר שלח להח"צ מסדילקוב (בעל מה"ס דגל מנחה אפרים) וז"ל: 'משולם זיסל' בן מירל, זוג הענדיל בת גיטל, בנה החתן צבי מנחם, בנה ישראל אברהם, בני הענדיל, בקש לעשות פדיונות ולקבל חמשה זהובים עשרה ג"ד וליקח המעות לעצמו, עכ"ל"ק.

אמנם יש לציין כי בהסכמת הרה"ק הרבי ר' זושא על הספר סוד יכון ובונו (רבי מאיר מאסטרסאה ז"ל) נדפס "הק' משולם זוסיא" במהר"י זצ"ל, וכן בהסכמתו לשו"ע אשלי רברבי (נדפס באוסטרסאה שנת תקנ"ה) כתב "משולם זוס"י" במ"ל זצ"ל".

ובהסכמתו על הספר נועם אלימלך מאחיו הרה"ק הרבי ר' אלימלך מליזנעסק ז"ל כתב "הקטן משולם זוסמן במוהרר"א מאניפאלי". וכמו"כ בהסכמתו על סידור נוסח האר"י רבי שבת מראשקוב ז"ל כתב "הק' משולם זוסמאן מאניפאלי".

9

הכוונה על מה שבשו"ת דברי חיים נכתב כמה פעמים אביש עם י, ולא עם ו' ככתוב בטיב גיטין דיש לכתוב בן, ועי' העירו המדפיסים שמה שלפעמים כתוב עם י' יש להגיה עם ו'.

10

עיין בס' נפלאים מעשיך (ח"ה) בשם הגה"צ מפאיע הי"ד ששמע מאיש מהזמן שהיה בביתו של הגאון מההרש"ם ז"ל וראה שהיה לו ש"ס בביתו שאחר כל דף בגמ' היה דף ריק ושם היה כתוב כל המפרשים והציגונים על אותו הדף השייכין לאותו ענין, וכך היה כל דבר מסודר אצלו כמותה בקופסא, וכשהיה בא לפניו שאלה, חיפש אותה בהגמרא אצל מקור ושורש הדברים שבאותו חסוגיא ושם היה כבר מסומן כל הספרים המדברים בענין זה.

ועיי' בס' שיה זקנים (ח"א) שמביא בשם הרה"ק הדעת שלום משאין ז"ל שבכל ספר שהמהרש"ם הסתכל אפי' בס' אגדה רשם לעצמו בשו"ע שלו איזה ענין שראה שם, וכשהיה בא שאלה לפניו הוציא אותו מזכרונותיו, ואמר שהיה כעין מאנענ"ט שהכל נמשך אליו.

געשריבן א ביי א גט דעם נאמען פֿיניע (שהוא כינוי לפנחס)
אזוי פֿ'נ'א'.

רבינו: אן א' פאר א נקודה נאך די פ'.

ביי 'פנחס' אליינס אין פסוק אין חומש שטייט מיט א י'¹¹
אבער אין נ"ך שפעטער שטייט שוין אן א " (בשמואל-א א' ג',
כתוב ושם שני בני עלי הפני ופנחס כהנים לד').

גאב"ד פריימאן: ביי די בני עלי.

רבינו: און אין די גמרא שטייט אלעמאל אן א יו"ד.

גאב"ד פריימאן: ס'ווערט גע'פסקנ'ט מ'זאל שרייבן מיט
א י'.¹² האט ער דארט א שאלה אויף 'פיניע' אן א י',
למעשה זאגט ער אז ס'איז גוט.

געווענליך אפילו ווען מ'האלט אז אויב מ'קוועטשט נישט
דעם חיריק, דארף מען נישט שרייבן א י', דארף מען
שרייבן א ו', אבער אינגאנצן אן גארנישט... ס'איז דא א
שמועס אין טיב גיטין ביי 'הינדא', אז מ'האט געשריבן
'הנדא', איז דער טיב גיטין נומה אז ס'איז גוט, כאטש אז א
שם חול וועט קיינער נישט ליינען א אות פאר א נקודה,
וועט ער נישט ליינען אז ס'איז א פתח ענדערש פון א
חיריק, אבער ביי 'פיניע' איז דער מהרש"ם יא מקיל.

ביי יוטל - כ'מיון אז מ'האט שוין אמאל גערעדט וועגן דעם
- זאגט דער טיב גיטין מ'זאל שרייבן מיט א ו', יו"ט'ל, ווייל
ווי מ'קוועטשט נישט דעם חיריק קומט א אות, איז אז אונז
זאגן מיר א מלאפס זאל מען שרייבן יוטל.

רבינו: דארט איז די י' א אייגענער חיריק.

גאב"ד פריימאן: אין הכי נמי, וואו ס'קומט צוויי יודין
מוט מען אזוי, ביי אדל איז די א' משמש פאר א א' און פאר
א קמץ אויך, ווען יטל וואלט געקומען צוויי יוד'ן, וואלט
געווען גענוג איין י', מאמער מ'זאגט אז מ'קוועטשט נישט
דעם חיריק און מ'האט געדארפט אפשר שרייבן א ו',
דעמאלטס איז די י' נישט קיין משמש פאר די צוויי.

11

אף שבתורה נכתב מלא עם יו"ד, מ"מ ראה זה פלא מה שכתב
בהגהות שי למורא (מהגהות רבי יוסף שאול ז"ל אבד"ק לבוב) שכתב וז"ל: ג"ב
ובזהר פ' אחרי משמע דבכ"מ בתורה היא חסר רק בפרשת פנחס ניתן
לו יו"ד ועירא, עיי"ש.

12

עיי' בבית שמואל (שמות אנשים את פ') שכתב, פנחס מלא יו"ד כי
במסורת כולם מלאים חוץ א', וכתב מהרש"ל אם כתב חסר יו"ד בשר
דורבא דרובא כותבים חסר, ומסורת א' מסייע להם וכו', עיי"ש מה
שהביא בזה עוד כמה דעות, וע"ע בשו"ת פרי השדה (ח"ג סי' כ"ד), וע"ע
בדברי הפוסקים במי שדרכו לחתום תמיד בלא י' האין כותבין.

רבינו: יוטל' איז נישט געקוועטשט, ס'איז אינמיטן,
(שהחיריק אינה מוגשת כל כך).

ווי אזוי האט מען געזאגט אין גאליציע 'בלומא' ועם ב'
דגושה או רפה? דער דברי חיים איז זייער שארף.¹³

גאב"ד פריימאן: מסתמא האט מען געזאגט בלומא
(בלשון רפה), מ'האט שוין אמאל גערעדט פון דעם, אין די
תשובות (ח"ב אבהע"ז סי' ק"ט וסי' ק"י) האלט דער דברי חיים
אזוי ווי אויף בלומא, אז ס'האט נישט קיין שייכות צו תולה
ארץ על בלימה (אויב כו, ז), אזוי האט בונא נישט קיין שייכות
צו חכמה בינה ודעת, פון דעסמוועגן דאך זאגט ער דארט
אז מאמער מ'קוועטשט דעם חיריק זאל מען שרייבן בלימא
מיט א י'.

דאס וואס ער איז אזוי שארף אין דברי חיים, זעהט אויס אז
דאס איז מאמער מ'מוט ביידע מ'שרייבט בלימה (עם י' ועם
ה'), ווייל דעמאלטס ווייסט יעדער אז ס'איז על שם בלימה,
און ס'איז נישט אמת, און ער זאגט אז ס'איז פסול.

רבינו: ס'איז דא יחידים וואס שרייבן דוקא יא מיט א ה',
ס'איז דא א משפחה וואס זיי שרייבן בלימה מיט א ה', ווייל
די באבע (שעל שמה נקרא נכדותיה) איז געבוירן געווארן
פרשת בראשית, האט מען דייקא א נאמען געגעבן בלימה
מיט א ה', ווייל תולה ארץ על בלימה.¹⁴

גאב"ד פריימאן: מאמער אבער מ'וואלט געקוועטשט
דעם חיריק, און מ'וואלט געשריבן א א' ביים סוף, זעהט
נישט אויס אז דער דברי חיים איז מקפיד, דער עיקר איז
אז מ'מוט ביידע, מ'שרייבט י' מיט א ה', דעמאלטס זעהט

13

עיי' דברי חיים שמות נשים (אות ב סק"ה) שכתב בזה"ל: 'ואין להסתפק
ע"ש בלימה, רק על שם הפרה, דמה לנו לבלימה, דאין שייכות לשם
כלל וכו', ובלשונו בלומא ע"ש הפרה הנקרא בלום, וגם על פי מבטא
מדינתנו יש שינוי הרבה במבטא בין תיבת בלומא לבלימה, ופסול אם
כתב בלימה.

14

עיינ' בשו"ת האלף לך שלמה (שם) שכתב דלדעתו ברור דיש לכתוב
'בלומה' בה"א, דהוא לשון הקודש ונצמח מפסוק תולה ארץ על
בלימה, והכונה יוצא מדברי הש"ס במס' נדה (ל"א ע"ג) דקאמר שם
דזכר היו 'זה כר', דכיון דבא זכר בא בכרו עמו, ונקבה נקיה באה, ולכך
על שם נקיה באה היו שם 'בלימה', דבלי מה נולדה, רק נקיה באה,
ואין דומה לזכר שבא בכרו עמו, עיי"ש. וכו"ב בשו"ת מהרש"ם (הקד' ד'
סימן ז) בשם הגאון ר' יוסף שאול טאטאנזאן ז"ל.

ועיין בשו"ת דברי שלום מהגאב"ד אודווארי ז"ל (ח"י) שאם יודעים
שנתנו לה את השם בפר' בראשית בוודאי קורין לה באות ה"א, אבל
אם נתנו לה סתם השם הנ"ל, אז כותבים באל"ף.

עם אויס אז ס'גייט אויף תולה ארץ על בלימה, דאס טווג נישט.

רבינו: ס'איז זייער שווער די שמות.

גאב"ד פריימאן: כ'האף אז כ'האב אביסל צוגעהאלפן... (בהוצאת ספר זה עם הגהות והוספות), כ'האב מברר געווען אסאך זאכן.

רבינו: אוודאי, ס'איז אזא שווערע מקצוע.

גאב"ד פריימאן: און ס'ווערט אויך אלץ נשתנה.

רבינו: ס'איז אזוי געווען, אין די מדינות האט מען אנדערש גערעדט, אין מאראמארש האט מען אנדערש גערעדט ווי אין אונגארין, אין אונגארין האט מען אנדערש גערעדט ווי אין גאליציע, אין גאליציע האט מען אנדערש גערעדט ווי אין רוסלאנד און אוקריינא, אין אוקריינא האט מען אנדערש גערעדט ווי אין ליטא.

גאב"ד פריימאן: כ'זוייס נישט וואו איז גליל פאדאליע, פון דעם רעדט דער דברי חיים אסאך (הדי"ח מזכירו כמה פעמים בשער האותיות), ער רעדט פון די אלע נעמען 'הענא' און 'העניא', זאגט ער אז דער טיב גיט'ן האלט אז ס'איז צוויי נעמען, און ער זאגט אז ס'איז דער זעלבער נאמען, און אין גליל פאדאליע רופט מען עס העניא מיט א י', און אוודאי דארף מען שרייבן אויף יעדן פלאץ וויאזוי מ'רופט עס דארט, בדיעבד זאגט דער דברי חיים אויב מ'האט געשיקט פון אונזערע מקומות אין גאליציע אהין א גט אן א י', כאטש דארט איז דער מקום הנתינה, איז עס כשר, ווייל ס'איז די זעלבע זאך.

רבינו: בקיצור, ס'איז אזוי 'עמיא' - 'עמא', 'העניא' - 'הענא', זייער אסאך.

אפילו 'סאשא' האב איך געזעהן 'סאשיא'.

גאב"ד פריימאן: דער נאמען איז נתגלגל געווארן, ס'נעמט זיך פון שרה (כ"ב בשו"ת בית אפרים סי' פ"ה), און ס'איז געווארן 'סאסא', און מ'האט געשריבן מיט א ש, האט מען אנגעהויבן צו זאגן 'סאשא', איז געווארן פון א ש א ס, און פון די ש איז געווארן א ש.

רבינו: ס'איז מאקע דא 'סאסא', און ס'איז דא 'סאשא', ס'איז דא ביידע, און ס'איז דא 'סאסא'.

וואס טוט זיך וועגן אלטער?

גאב"ד פריימאן: אלטער קומט מיט א ט'.

רבינו: יא, אבער נאך די ט'?

גאב"ד פריימאן: נאך די ט' קומט גארנישט.

רבינו: דער קיצור שולחן ערוך (בספר אהלי שם) זאגט מיט א ע, אלטער מיט א ע.¹⁵

גאב"ד פריימאן: ס'איז נישט אנגענומען, מ'שרייבט אלטער, בדיעבד אז מ'שרייבט מיט א ע' איז א שאלה, דער מהרש"ם (חלק ר' סי' קע"ז וחלק ז' סי' כ"ה) ברענגט א רבי שלמה קלוגער (שו"ת האלף לך שלמה סי' רכ"ב) צי ס'איז כשר בדיעבד, דער אהלי שם רעדט פון דעם (גאב"ד פריימאן הראה לרבינו בפנים הספר מש"כ בזה).

רבינו: אין ארץ ישראל איז דא אסאך אלטער מיט א ת'... (כמו ששינוי שם כמה שמות מלשון אידיש ללשון"ק אשר באמת כוונתם ללשון המזנים המכונה עברית).

גאב"ד פריימאן: כ'האב געשריבן אז ס'איז נישט גוט, און נאכדעם האב איך געזעהן אז רבי משה ארי' פריינד (כ"ק הגה"ק גאב"ד ירושלים ז"ל) אז ס'איז דא וואס הייסן לכתחילה מיט א ת', אויב ס'האט א געוויסע כוונה אין דעם.

רבינו: לא ת'אונה אליך רעה, איז די ראשי תיבות פון אלת"ר.¹⁶

א' הנוכחים: כ'האב געהאט א זיידן וואס האט זיך געשריבן אלטער מיט א ת', ווייל ער האט צוויי ברודערס וואס זענען געווען מתו מחמת מילה, האט מען געגעבן א נאמען אלטער מיט א ת' (ע"ש הר"ת הנ"ל).

רבינו: אלץ דעם קען נאך אלץ זיין אלטער מיט ט' (ע"ש וקנה ושיבה דיינו שיהיה לו אריכות ימים ושנים ויהיה א אלטער איד).¹⁷

¹⁵ עי' באהלי שם שהביא שיש כותבין בלי ע, ומסיק שלדעתו יש לכתוב עס ע, ועי' עוד בשו"ת בית יצחק ח"ב סי' ע"ו.

¹⁶ פנ"א תחת אחד השיחים סיפר הגר"א מוסיג שליט"א מב"ב למרן שליט"א כדלהלן: אין וויזשניץ איז געווען א עלטערער איד, ר' אלטער משה יונגער, פלעגט ער דערציילן, אז ווען ער איז געווען א קינד פון אכט חדשים - פאר קיין איד נישט געזאגט - איז געווען זיין מצב זייער מסוכן, זיי האבן געוואוינט אין סיגוט, האט אים זיין מאמע אנגעכאפט און אינמיטן א טיש פונעם עצי חיים איז זי געקומען, און זי האט אנגעהויבן שטארק צו וויינען, האט דער עצי חיים אנגעוואונטן אז ער זאל זיין געזונט, האט זי געזאגט דער רבי זאל צוזאגן..., האט דער עצי חיים געהייסן צוגעבן דעם נאמען 'אלטער', האט זי געזאגט 'פארוואס נישט זיידע?', האט דער עצי חיים געזאגט, אלטער איז ראשי תיבות לא ת'אונה אליך רעה, דער איד ר' אלטער משה - להבחיל"ח - האט מיר פארציילט אז ביי די וועלטס מלחמה איז שוין געווען ממש כפסע בינו לבין... נאר ער האט געפילט אז די ווערטער 'לא תאונה אליך רעה' האט אים באגלייט.

גאב"ד פריימאן: היינט איז דער עולם שטארק פארנומען מיט די עופות.

רבינו: איינער האט מיר צופרי געזאגט 'אין עוף אלא תורה' (ברכות ה.), ס'ווערט א תורה פון א עוף...

גאב"ד פריימאן: ובני רשף ינביהו עוף (איוב ה.ז).

רבינו: דארט שטייט עוף, און אויף דעם זאגט די גמרא אין עוף אלא תורה.

גאב"ד פריימאן: וואס איז למעשה?

רבינו: כ'האב געזעהן דעם נייעם עוף.

גאב"ד פריימאן: וועלכע נייע? די בראקל?

רבינו: יא, און ס'האט אסאך שינויים, אלע עופות האבן געלע פוס, און די האבן גרויע, זיין שנאבל איז אויך אזוי טונקל, בלוי שווארץ, אויבן האט דאך א הינדל א קאקאש, כרובות רופן זיי עס אן, ס'איז פורפל נישט רויט, אזוי אויך אונטערן האלדז האט עס אויך וואס עס הענגט אזוי, ס'איז אויך פורפל, שטארק פורפל, און ס'איז ווילד, אזא ווילדער עוף, ווען ס'איז אראפ געשפרינגען (מעל השולח) האט מען אים קיים געקענט כאפן, און ער מאכט משונה/דיגע קולות.¹⁸

17

ו"ל הדברי חיים בתשובותיו (אבה"ז ח"ב סי' קל"ד): הן אמת שאני לעצמי נראה לפענ"ד דבשם אלטיר וכדומה כולי עלמא מודים דכותבים שם הקודש קודם, דזה אינו בגדר שם כלל, רק לסימן טוב שהילד יהא זקן, וכמו שבספרדים שם קונפדי (צ"ל קונפדי) שהוא לסימן טוב וכו' דזה אינו בגדר שם, רק שמכניין לאותן אנשים שהמה מגדלי בנים בקושיא, עיי"ש.

18

וכה כותב מרן רבינו שליט"א במכתב להגאון רבי משה יהודה לייב לאנדא שליט"א רב ו"אב"ד דבני ברק:

הן בהיות השאלה נוגע גם לבית השחיטה פק"ק קרית יואל יצ"ו, אשר ממנו מספקים בשר עוף בשחיטה מהודרת לאלפי אלפים מאחב"י המדקדקים בכשרות פה ארה"ב יצ"ו, ישבנו כסאות למשפט עם שוחטים ותיקים וגדולי המורים הבקאים היטב בליבון הלכתא ומציאות הדברים להבדיל בין הטהור והטמא, וגם לרבות עם מגדלי עופות ומומחים בעינים אלו לברר מציאות הדברים, והובא לפנינו העוף החדש 'בראקל' לפרוש הדברים כשמלה, ואין לו לדיין אלא מה שענינו ראות. וראיתי בהם איך שהוא משונה בכל צורתו ומהותו מהתרנגולים אשר אנו רגילים בהם, הן בצבע החרטום (עי' דרכי תשובה סימן פ"ב סק"ו), שהביא דברי הפוסקים שחרטום שחור חיו (עיניו) ובצבע הרגלים (עי' שו"ת אבני צדק לקו"י חייט לב וצללה"ה וי"ד סי' כט, ששינוי בצבע הרגלים חיו שני), הן בקולו שצועק בקול משונה יותר מהתרנגולים הרגילים, והן בצבע הכרובות שלו שהוא משונה בצבעו ותוארו, וכמו כן הוא עוף יעופף שלא כהרגלו של תרנגול המצוי אצלנו ובפרט לפי גדלו.

גאב"ד פריימאן: די שאלה איז אויב דאס אליין האט א מסורה, די וואס ווילן עס נוצן זאגן אז עס האט א מסורה, דאס דארף מען וויסן, זיי זאגן אז עס איז דא וואס זענען מעיד אז מ'האט עס גענוצט אין אייראפע, און אין ארץ ישראל אליין האט מען גענוצט א ענליכע עוף, די שאלה איז ווי ווייט ס'איז דומה.

דער רבי האט בודק געווען צי ס'איז חולק רגליו?¹⁹

רבינו: ניין, כ'האב עס נישט בודק געווען אויף דעם.

גאב"ד פריימאן: אונז האבן מיר אמאל געהאט א מיטלינג אין התאחדות הרבנים מיט יארן צוריק וועגן די לעיק הארץ, ס'איז מצוי און יעדער נוצט עס אויף אייער, האט מען דארט פראבירט צו זעהן צי ס'איז חולק רגליו, האט מען געזעהן אמאל יא און אמאל נישט, מ'האט געהאלטן אז מ'זעמט איינעם אליין אויף א פלאץ וואס ער איז גארנישט רגיל, קען מען נישט דן זיין.

רבינו: מ'דארף אהין גיין און דארט בודק זיין...

גאב"ד פריימאן: ביי אונז דא האט מען געוואלט נוצן א אנדערע עוף.

רבינו: אלע עופות זענען געמישט, ס'איז נישטא קיין ריינע עופות אזוי ווי ס'איז אמאל געווען.

גאב"ד פריימאן: כ'זעדענק ווען כ'בין געווען א יונגל און מיר זענען געקומען קיין אמעריקא, ס'איז נאכנישט געווען אזוי מצוי אז דער היימישער עולם זאל אלעס קויפן אין א בומשער סטאר, כ'זעדענק מיין טאטע²⁰ האט אליין געקויפט עופות ביי די שחיטה.

רבינו: אין איסט סייד...

כל זה ראיתי בעיני וכן העידו לפני כמה שוחטים מובהקים שעוף זה משונה בפרטים הללו מהעופות שהיו רגילים אצלנו ובדור העבר, ובכגון דא כבר הורה זקן ק"ו מרן הגה"ק הדברי חיים וצללה"ה (אבה"ע סי' פ"ב, ובעוד כמה תשובות) ששינוי כזה צריכה מסורה מיוחדת על עוף זה ואין למידין מתרגלול לתרגלול. וכה העלה בנו מרן הגה"ק משינאווא וצללה"ה (שו"ת סי' כ) שכל עוף חדש שיש בו איזה שינוי הגם שדומה מכללו לעוף הישן צריכה מסורת מחדש.

19

הכוונה על מה שמוזכר בשו"ע (יו"ד סי' פ"ב סעיף) אופני בדיקת העופות, דאם כשמעמידן אותו על חוט חולק את רגליו, שני אצבעותיו לכאן וב' אצבעותיו לכאן, בידוע שהוא דורס.

20

ה"ה האגון הצדיק רבי רפאל זילבער ז"ל אבד"ק פריימאן בעל מרפא לנפש והרביץ תורה שנים רבות לתלמידים בשיבתנו חק בימי כ"ק מרן רביה"ק בעל דברי יואל זי"ע.

גאב"ד פריימאן: ער האט דארט געקויפט עופות און עס דארט גע'שחמץ', לויט ווי איך געדענק האט עס ממש אויסגעזעהן ווי די עופות וואס מ'נוצט דא, קען זיין אז איך געדענק נישט און ס'קען זיין אז מ'האט אריין געמישט פארשידענע זאכן.

רבינו: ס'איז דעמאלטס אויך אזוי געווען.

גאב"ד פריימאן: לויט וואס איך געדענק אין די לעצטע...

רבינו: זעכציג יאר...

גאב"ד פריימאן: זעכציג צי פינעף און זעכציג... מ'האט געשלאגן כפרות, אזוי האט עס אויסגעזעהן, יעדער האט געקענט זעהן, צי ס'איז באמת געמישט מיט אסאך זאכן, לכאורה יא.

רבינו: דאס איז געמישט, די שאלה איז אזוי, רבי משה לאנדא דער רב פון בני ברק שרייבט, איין עוף וואס מ'רופט קורניש, ער שרייבט אז שנת תשי"ב צוזאמען מיט זיין פאטער (הגאון רבי יעקב לאנדא ז"ל רב ואב"ד דבני ברק) האט ער געמוזט וועגן כשרות, שרייבט ער קלאר אז דער קורניש האט א מסורה.

גאב"ד פריימאן: דאס אליין אז אלע האבן גענוצט דעם עוף (נקרא מסורה).

רבינו: דער משיב דבר (שרית יוד' ס' כב) דער נצי"ב שרייבט – דער דרכי תשובה (יוד' ס' פ"ב) ברענגט אראפ דעם נצי"ב – ער זאגט אז א מסורה דארף מען האבן אויף א נייע עוף, ווען ס'קומט אן א נייע עוף דארף עס האבן א מסורה, א עוף וואס מ'נוצט דארף נישט קיין מסורה.

גאב"ד פריימאן: אין שולחן ערוך שטייט אז א מסורה איז אז די בני המקום ווייסן אז דאס איז א עוף כשר, אזוי שטייט אין מחבר.

רבינו: זאגט ער (הנצי"ב במשיב דבר) אז דאס איז דער היתר אויף די אינדיקעס, די אינדיקעס עסט מען ווייל ס'איז נתפשט געווארן בכל תפוצות ישראל.²¹

21

מתאמת בשם הגה"ק רבי שמעון לע זשעליסאווער ז"ל, שבהגע עוף זה לארצות מושב היהודים, למראקא ולצרפת, ושמש חכמי ישראל שהובא העוף על ידי צי ספרד מהודו, כי כידוע קאלאמבוס סבר שהגיע דרך הים לצד המערב עד הודו, ומאחר שנבצר מהם בירור מסורת אכילתו באמצעות צי הספרדים ימ"ש, שאסרו על מדרך כף רגל יהודית בארצות שלטונם, שלחו חכמי ישראל מכתבים להודו בדרך הישנה, שכתבו לחכמי בבל שישאלו את חכמי פרס ששוכנים בגבול הודו, שיבררו אצל יהודי הודו, אודות מנהגם בכשרות התרגולים הגדולים השחורים המשונים, וכמובן שלא יכלו להעביר

גאב"ד פריימאן: פון פארדעם ווייסט מען נישט, כ'מיון אז בעיקר האט מען זיך פארלאזט ווייל מ'האט געהאלטן אז ס'איז נישט אנדערש פון די אנדערע עופות וואס האבן יא א מסורה.

רבינו: א אינדיק איז אנדערש ווי א הינדל... נאר ער זאגט אז אויף דעם פארלאזט מען זיך, ווייל ס'איז נתפשט געווארן.²²

ס'איז א אינטערסאנטע זאך, ס'איז געווען א גרויסע מחלוקה מיט הונדערט און פופציג יאר צוריק, נאכמער, הונדערט און זעכציג יאר אויף צוריק בחייו פונעם דברי חיים, היינט רופט מען עס 'קאטשן', דארט האט מען עס גערופן 'קאכן' ס'ווערט דערמאנט אין מהר"ם שיק (יוד' ס')

תמונה, אלא תיאור מסויים, וחכמי פרס השיבו שאכן גם לארצם מביאים מהודו עופות גדולים משונים אלו, כי אכן יש תרגול אחר שאף הוא גדול ושחור ומשונה ומוצאו מהודו האמיתית, וכבר נהגו מימי חכמי הגמרא לאוכלו - ולא עלתה על דעת השואלים והמשיבים, כשם שלא ידעו כל בני הדור, שקיימת הודו חדשה (ה"ה אמשיקא) והיא מקור האינדיק החדון, ולא הודו שכנת פרס, ולכן התירו כולם את אכילת האינדיק, על פי מסורת יהודי פרס הנשענת על מסורת יהודי הודו - אולם מעט מהחכמי ישראל פקפקו אם ניתן לסמוך על מסורת יהודי הודו, שכידוע בעת ההיא כבר נתמעטה תורה בהודו, וריגו עליהם (מראה בעניני אחרים, וממילא פסולים להעיד).

וכשתגלה לחכמי האומות הטעות, שאמשיקא אינה הודו, הוברר גם לחכמי ישראל שמנהגם לאכול אינו על פי המסורה, אולם מכיון שכל סימני הכשרות נמצאים בעוף, וגדולי הדעות הללו אכלו עופות אלו, שוב לא נמנעו מאכילתם, כי הרי בהמתן של צדיקים אין הקב"ה מביא תקלה על ידם, צדיקים עצמם לא כל שכן.

22

ועתיק כאן עוד מש"כ בזה מרן רבינו שליט"א במכתב הג"ל להגאון גאב"ד בני ברק שליט"א:

ובנוסף לזה ראוי לציין מה שהאריכו גדולי ישראל למענית, שאין לערער ולהוציא לעז על עוף מפורסם שיש לה ד' סימני הכשרות שנאכל כבר רבות בשנים, גם אם אין לה המסורה שהייב אותנו הרמ"א, וכמו שהביא בדרכי תשובה (יוד' ס' פ"ב) בשם שו"ת משיב דבר (יוד' ס' כב) לענין האינדיק, שהיו הרבה מערערים עליהם בשעה שהביאום מאינדיא ולא היה מסורת על כשרותם, וגם עוד היום יש מחמירים ופורשים מהם, ומ"מ כבר נהגו להיתר ואין פוצה פה, והוא משום שכבר הוחזקו להיתר ואין ראיה לאסרם, אין לנו לאסרם ולהוציא לעז על אבותינו שאכלו עוף מ"מ ח"ו, עכ"ל. ויסוד דבריו קילורין גם לענינינו באותן העופות שנאכלין כבר זה שבשים שנה על ידי המוני בית ישראל ורבנים גדולים צדיקים מפורסמים אשר מימימהם אנו שותים.

צ"ט, 23 אין דברי חיים שטייט נישט אזוי ארום געשריבן דעם נאמען, אבער אין מהר"ם שיק רעדט ער פון דעם, און אין לבושי מרדכי (מהד"ק חלק יו"ד סי' מ"ד) איז דא א תשובה פון גראסווארדיינער רב, רבי יצחק אהרן לאנדסבערג, ער איז געווען א תלמיד פונעם חתם סופר, און אויך פון כתב סופר, אין די וועלט האט מען ארום גערעדט אז דער כתב סופר דער פרעשבורגער רב האט עס מתיר געווען, איז דא מערערע תשובות צום כתב סופר, טאקע פונעם מהר"ם שיק צום כתב סופר, אין שו"ת רבי יהודה אסאד (חיד"ד מס"י צ"ב עד סוף סי' צ"ד) איז ער אויך פארנומען מיט דעם, צו רבי נתן אדלער (השני) וואס איז געווען לאנדאנער רב, זיי קאכן ארום אין דעם, אין די 'קאכן' ווי זיי רופן עס. בקיצור, שרייבט רבי שמעון סופר צום דברי חיים – ס'איז אין שו"ת מכתב סופר (חיד"ד סי' ג) 24 – מ'עסט עס יא צי מ'עסט עס

23

ווי"ל: והנה בתרגומים הנ"ל לפי הנשמע קבל הרב הגאון החסיד מסאנץ נ"י (ה"ה הדברי חיים ז"ל) עדות מס' אנשים המסבכים ובאים מא"י להכא והעידו שאוכלין אותם בא"י ונקראים שם קיביריצר הונער והתיר על פיהם, וגם בפני העיד א' מא"י כן, אבל היה נראה לי שרק באומדנא אומר כן, וכן כבר צווחו על קבלת עדות הנ"ל וכו', ושאותם עצמם העידו אח"כ במקומות אחרים שרק באומדנא העידו וגם דמיון למלתא דלא רמיא עלי' אז בשעה שראו אותן לפי דבריהם בא"י הוה מילתא דלא רמי' עלי', ולדעת התוס' בכריתות דף י"ב ע"ב בענין מטעם זה בכל עדות כוונה לעדות, ונהי דהתם לא קי"ל כן, מ"מ בגידון שלנו יש לחוש, וא"כ אכתוב אין לנו מסורת ברור ואסורין לאכלן, עכ"ל.

24

ווי"ל בתחילת מכתבו: בעזה"י, קראקא יום ב' כ"ח טבת תרכ"ו לפ"ק. לאור ישראל וקדושו רכבו ופרשו ה"ה ידיד עליון וידיד נפש כל חי הרב הגאון המפורסם בכל אפסים נ"י ע"ה פה"ה כקש"ת מו"ה חיים האלברשטאם נ"י אב"ד ור"מ דק"מ צאנז יע"א.

שבע העברה בבואי לביתי בחזירתי מעיר וויען הבירה, הגידו לי ב"ב כי באותן הימים שהייתי מבחין הגיע לכאן מכתב מק"מ צאנז ונעלם מן העין עד זה איזה ימים שמצאתי את שאהבה נפשי אהותיו ולא ארפנו עד שאשיב מפני הכבוד, אך מרדתי רבו למעלה ראש ולא מצאתי שעה פנויה עד כעת ואמחר בקצירת אומר, הנה זה ארבעה שנים אשר באתי הנה ראיתי עופות תרגומים החדשים מקרוב באו מאי קאכין אשר בקצה ארץ הודו (אסט אנדעס) נאכלים פה בלי מידוש כלל לבעלי נפש חסידים ואנשי מעשה, וידעתי כי בארץ מולדתי מדינת הגר החרדים היו מושכין ידיהם מהם ואחריהם נמשכתי גם אני ובני ביתי לבלתי אכלם, והייתי נוהר ומזהיר ב"ב מבעצים הנזמים קצת לאדמימות וירקון געהל כי כן מראיהן של ביצי עופות תרגומים החדשים, וחקרתי ושאלתי פה החסידים ואנשי מעשה על מה המה סומכין ואמרו לי שהדרת נאווה התיירם בק"מ צאנז עפ"י עדות תלמידי חכמים מובהקים מארץ הקדושה שהעידו לפניו שאותן התרגומים בצלמם ודמותם הן הן הנאכלים באה"ק במסורת מני אז משנים קדמוניות.

נישט, אז ער האט געהאט די קשיא אויפן ברודער (ה"ה הגאון הכתב סופר), פארוואס לאזט עס דער ברודער עסן, ביז ער האט זיך געטראפן מיט אים, און האט אים געפרעגט, און דער ברודער האט אים געזאגט אזוי ווי עס האט זיך אריין געכאפט אין אידישע הייזער עפעס אזא לשון 'זנתערבו', און ער פירט אויס 'איני אומר לא איסור ולא היתר', וועגן דעם לאזט דער כתב סופר עסן 'יפה השתיקה מהדיבור', 25 ס'איז א אינטערסאנטע זאך.

גאב"ד פריימאן: פון וועמען איז דער בריוו?

רבינו: דער בריוו איז פון מכתב סופר צום דברי חיים.

גאב"ד פריימאן: ס'איז געווען וואס מ'האט גערופן די קאבריצע עופות (שבאו מהאי קיביריצ' הסמוכה לאר"י), דער דברי חיים איז קודם געווען שארף אז נישט, און נאכדעם האט ער עפעס אביסל צוריק געצויגן. 26

וסיפר לי חתני הרב החר"ף הותיק מו"ה עקיבא נ"י שבלמדו בישיבתו של מר אחי הגאון אבדק"ק פ"ב נ"י הובאו מארץ הקדושה ארבעה תרגומים בפקודת אחי הגנ"י לראות עין בעין אם הן ממש אותן שהובאו למדינתנו מאי קאכין הנ"ל, עין ראה ותעודה שהם משונים ואינם דומין כלל להם ויותר הם דומים לאותן הישנים המורגלים אצלנו, מ"מ גם להם אינם דומין ממש בקומה ובמראה וגם בקול קריאתם משונים קצת, ובכל זאת נאכלים בק"מ פ"ב ואינו מוחה בידם, והיה הדבר תמיה בעיני מה זי שתיקה להעושים נגד שולחן הערוך והרמ"א ז"ל שגם ביש לו ג' סימני טהרה צריך מסורת דוקא...

25

ווי"ל המכתב סופר בתשובה הנ"ל: והנה אתה בחייתי בעיר וויען שאלתי את אחי הגאון נ"י והשיב לי, לא היה בידי למחות ולאסור אחר שכבר נתפשטו בכל המדינה ותערבו עד שקשה כמעט למצוא תרגומים שתהיה ברור שאינה מנגי תערובות וכל כיוצא בזה יפה השתיקה מהדיבור ע"כ איני אומר כי לא איסור ולא היתר שלא לצאת חלילה ביד רמה נגד הרמ"א זצ"ל, אלו דברי מר אחי הגאון נ"י...

26

בשו"ת דברי חיים חלק יו"ד יש על זה כמה תשובות, ובסי' מ"ה כתב בזה"ל: כתבו לנו מצפת שיודעים בבירור שאוכלין אותן שם מימות מרן הב"י ז"ל ודורות לפניו, וראוי לסמוך ע"ז, ורק מחמת שכמה בני אדם מוזלזלין בדברים אלו, כתבתי לארה"ק שיתאספו הכוללים לחקור היטב, וכן עשו, ומצפת תוב"ב כ' שחקרו, ושם נמצאים הרבה עופות אלו, ובירושלים תוב"ב רק מעט, והם כשרים, אבל האנשים שראו אותן שכתב"ל אין עדותן מכוונת יחד אם הם דומים לאלו שבארה"ק, ולכן כ' שכדאי לשלוח שליח להאי קיביריצ' שמשם באו, ושם יתבאר הדבר היטב, וכן בדעתי לעשות.

ועי' עוד במדור מיוחד בגליוננו שכתבנו באריכות אודות הפולמוס שנתהווה סביב תרגולי קפריסין (קובריצע הנער) ומשם תדרשינו לטובה.

רבינו: בקיצור, ס'איז א גרויסער עסק מיט די עופות, אונז וועלן מיר נישט אריין נעמען די נייע עופות.²⁷

כ'האב דא געהאט דריי שוחטים וואס האבן געזעהן די עופות, ר' הערשל ווייס, ר' אשר פארקאש, ער וואוינט אין מאנסי, ר' נח גפן איז אויך געווען, ר' הערשל ווייס האט געזאגט אז ער האט מקובל פונעם אראדער רב (הגאון רבי שמעון זאב מילער ד"ל) מאמער ס'האט שווארצע נעגל און א שווארצע שנאבל, אין אבני צדק איז דא א תשובה (י"ד סי כ"ט) איבער טויבן ווילדע טויבן וואס האבן שווארצע פוס, שווארצע פוס איז געווען ביי אים א פראבלעם.²⁸

גאב"ד פריימאן: עס איז א שינוי פון די אנדערע מין.

רבינו: א שינוי אין די מראה.

די בראקל קומט פון בעלגניע, און אין בעלגניע אליינס האט מען עס נישט גענוצט, ס'וואוינען דאך אידן אין בעלגניע, אנטווערפן איז דאך א אידישע שטאט שוין לאנגע יארן, און זייט די קריג וואוינט מען שוין זעכציג יאר אידן אן קיין הפסק.

גאב"ד פריימאן: און זיי נוצן דאס זעלבע ווי דא, פון אמעריקא האט מען אימפארטירט אויף די גאנצע וועלט.

רבינו: אנטווערפן האט דאך אליינס יענע עופות, אבער מ'האט נישט גענוצט יענע עופות, האב איך געזאגט, כ'האב פונקט א פארקערטע מסורה, די בעלגישע איך האבן עס נישט גענוצט.

גאב"ד פריימאן: מ'ווייסט נישט צי מ'האט עס דוקא נישט גענוצט, אבער מ'האט עס נישט גענוצט.

רבינו: יא, מ'האט עס נישט גענוצט.

ס'איז שווער, ס'איז שוין נישטא קיין אידן פון אינדערהיים, ס'איז שוין היינט שנת תשע"ז.

27

וכן הורה רבינו להלכה למעשה במכתב הג"ל אודות העוף הג"ל, ונעתיק לשון קדשו: ולכן הורינו הלכה למעשה שלא להכניס עוף זה בבית השחיטה דפה. וכך נגמר הדין ע"י גדולי המורים שבארץ הקודש ה"ה מעב"ת הדר"ג שליט"א, ואתו עמו מכתבו הבהיר לאמיתיה של תורה של ידידי הטאון הגדול המפוי דרופקא דאורייתא רבי משה שטערנבוך שליט"א ריש בי דינא רבא בירושלים עיה"ק, ובכן בודאי ישראל קדושים יתנונו מבשר עוף זה בכל מקומות מושבותיהם.

28

ו"ל שם בשו"ת אבני צדק: "מכתבו הגיעני ע"ד השאלה שא' לקח מע' בלתי ידיעה שהם יונה חבר שקורין ווילדע טויבען ואכלם, ואחר המעשה נודע לו שהם נתפסו מהיער, וגם מחמת שינוי, יונה הבית הרגלים מארכובה ולמטה מהם אדומים או ירוקים או למים, והטויבען הג"ל הי' הרגלים מארכובה ולמטה שהורים כעורב...", עיי"ש באריכות.

גאב"ד פריימאן: כ'האב געזעהן אביסל פון די וואס שרייבן, אז די ארץ ישראל'דיגע אידן די וואס האלטן פון די בראקל שרייבן אז זיי האבן גובה עדות געווען אז אין פוילן האט מען עס גענוצט.

רבינו: לאמיר יעצט פארן קיין פוילן, צי מ'וועט טרעפן אזעלכע עופות, די אידן האט מען גע'הרג'ט, אבער די בהמות די חיות און די עופות זענען געבליבן, לאמיר פארן, אין וועלכע געגנט אין פוילן קען מען היינט טרעפן, באמת די שטעט זענען אויסגעבויעטע שטעט, אבער די דערפער ווי מ'פארט ארויס, אין אוקריינא זעהט עס אויס אזוי ווי ס'האט אויסגעזעהן אמאל, די דערפער, די הייזער, און די פויערן, יעדער האט זיך זיין גארטן, אין יעדע הויף איז דא הינדעלעך, אזוי ווי ס'איז געווען אמאל, לאמיר גיין זעהן, וואו וועט מען גיין טרעפן אין אייראפע – אויסער בעלגניע – די עופות, כ'בין זיכער אז די וואס זוכן דעם עוף זענען געווען אין אונגארן.

אונז זענען מיר יעצט געוואר געווארן פון די שאלה, אבער ס'איז שוין אפאר יאר וואס ס'קאכט זיך ארום.

גאב"ד פריימאן: שוין צוואנציג יאר צוריק (שנתעוררו לעורר על כשרות התרנגולים הרגילים זה שבועים שנה).

רבינו: שוין צוויי-דריי יאר וואס עס קאכט זיך (למצוא עופות חדשים), איך שטעל מיך פאר אז זיי זענען ארום געפארן איבעראל, זיי זענען געווען אין אונגארן, זיי זענען געווען אין פוילן, זיי זענען געגאנגען קוקן ווי מ'זעהט אזא עוף.

גאב"ד פריימאן: דער עיקר איז ווי מ'האט פריער געזאגט, אז זיי בויען אז די עדות זאגן עדות אז אין ארץ ישראל האט מען אין אנפאנג שנת תש"ב ווען די אידן פון אייראפע האבן זיך באזעצט אין ארץ ישראל האט מען גע'שחט'ן א עוף וואס זעהט אויס פונקט ווי דער עוף.

רבינו: כ'האב היינט גערעדט אין ארץ ישראל צו איינעם, וועגן די עדות, די אלע עדות וואס זאגן אז מ'האט עס גענוצט, זאגן זיי אויף פופציג יאר צוריק, ווען דער דברי חיים רעדט וועגן ארץ ישראל איז ווען זיי זאגן אז מ'נוצט עס יעצט, איז עס געווען א עדות, אבער א עדות אויף פופציג יאר אויף צוריק איז שווער.

גאב"ד פריימאן: ס'האט מיר איינער געזאגט אז דאס וואס מ'זאגט אין ארץ ישראל האט מען עס גענוצט, אין ארץ ישראל איז דא אסאך גלות מיט צרות, וואו איז דא א פלאץ פון א אב ובנו אויפן זעלבן פלאץ וואס זאלן קענען

מעיד זיין אויף א מסורה... ווען א טאטע מיט א ווען האבן געלעבט אויפן זעלבן פלאץ, און אין דעם פלאץ איז געווען די מסורה.

רבינו: בקיצור אסאך קריגן זיך אויף דעם.

אונז האבן מיר דא געהאט אויפן מיש דריי עופות.

גאב"ד פריימאן: די גאנצע צורה פונעם עוף איז אנדערש פון וואס אונז האבן מיר גע'שחמץ' ביז היינט.

רבינו: די עוף פון בראקל איז שמואל און לאנג ווי א פינגל, כ'האב אים אנגעכאפט, ער האט א דינע פיסל, כ'האב אנגעכאפט זיין דיכטל ער האט פלייש (אבל כחוש מאוד), ס'האט מיר אויסגעזעהן ווי א מויב.

גאב"ד פריימאן: ס'איז אזויפיל אנדערש דער עוף, ס'איז זיכער אז ס'דארף האבן א מסורה.

רבינו: ר' יחזקאל גליק איז טאקע א איד פונדערהיים, אבער ער זאגט אז ער איז געווען א יונגל אינדערהיים (ווינו יכול להעיד ע"ז מלפני המלחמה), אבער פון דאזי ווייסט ער, דאזי איז נישט געווען נאר דאס, מ'האט געקענט טרעפן דא און דארט ביי א גוי אזא הינדל, אבער גענוצט האט מען די ווייסע.

גאב"ד פריימאן: און די וואס האבן עס יא גע'שחמץ' האבן עס מסתמא קיינמאל נישט חוקר געווען צי ס'האט א מסורה, ס'איז אפילו נישט איינגעפאלן.

רבינו: לאמיר זאגן א שוחט זאגט עדות, וואו האט ער גע'שחמץ' האט ער דען גע'שחמץ' ביי זיין קהילה, אז כזאל זאגן אז דער רב פון זיין קהילה האט אכטונג געגעבן אויף וואס מ'האט גע'שחמץ', צי ער האט גע'שחמץ' פאר די רבנות הראשית אין תל אביב, און ערב יום כיפור האט ער גע'שחמץ' עופות פאר זיין קהילה פאר כפרות, איז די רבנות הראשית געווען ווער ס'האט גע'פסק'ט אויף די עופות, איז פשוט אז מיר גייען יעצט בויען אויף די רבנות הראשית...

גאב"ד פריימאן: פאר א מסורה קען זיין אז עס וואלט אפשר גוט געווען... אבער איך גלייב נאכנישט אז ס'איז אזוי געווען.

רבינו: ס'איז זייער שווער, א מסורה איז אז א שוחט האט געזעהן ביי א שוחט, אונטער א רב, כ'זעה אז דער גראסווארדיינער רב שרייבט צום כתב סופר אז ער לאזט נישט שחמץ ביז איך וועל הערן דין מיינונג, דער רב האט אכטונג געגעבן אויפן שוחט וואס ער זאל שחמץ.

גאב"ד פריימאן: ביי די קאבריצע הינדלעך שרייבט מען אזוי, מ'קען זיך נישט פארלאזן, ס'קומען צוויי מענטשן פון ארץ ישראל און זיי זאגן אז מ'האט גע'שחמץ', ווער זאגט אז ס'איז דומה, מ'קען זיך אויף דעם נישט פארלאזן, זיי קענען נישט מאכן קיין מסורה, דער דברי חיים האט זיך יא פארלאזט, אבער ס'איז דא אסאך וואס זאגן אז מ'קען זיך נישט פארלאזן.

כ'האב אמאל געהאט א גט וואס דער מאן האט געשיקט פון ארץ ישראל, ער האט געמאכט דעם גט ביי די רבנות הראשית אין תל אביב, אין בני ברק האט מען נישט געמאכט קיין גיטין, און ס'איז געווען אפאר שאלות אויפן גט, האב איך דעמאלטס גערעדט מיטן רבין דער ברך משה, האט ער געזאגט מ'פארלאזט זיך אויפן רבנות הראשית? קען מען זיך פארלאזן אויף זיי?! ס'איז געווען א מורא'דיגע שעת הדחק, ווייל דער מאן האט נישט געוואלט געבן קיין גט.

הרב וואזנער (כ"ק הגאון הגדול בעל שבת הלוי ז"ל) האט מיר דעמאלטס געשריבן אויף צוויי זאכן וואס כ'האב מערער געווען אויף דעם גט וואס מ'האט געשיקט, שרייבט ער מיר אז ער בעהט מיך אז איין זאך זענען זיי גרייט צו מאכן אנדערש, און אויף איין זאך וואס כ'האב געשריבן אז ס'איז נישט גוט לכתחילה, בעהט ער מיר איך זאל מוותר זיין אויף דעם, ווייל ס'איז א מורא'דיגע שעת הדחק, און דער מאן וועט נישט געבן אנדערש א גט, אבער דער רבי דער ברך משה איז געווען זייער ברוגז אז מ'פארלאזט זיך אויף א גט פון זיי.

רבינו: ס'איז אזוי, א פריוואטער רב ווענדט זיך ווער ער איז, ס'איז דא שוואכערע און ס'איז דא בעסערע, דערפאר זאג איך אז אין תל אביב דארף מען וויסן ווער איז געווען דער וואס האט גענומען דעם אחריות אויפן כשרות, ס'זענען געווען מער ערנסטע און ס'זענען געווען שוואכערס.

בכלל איז די בראקל א פראבלעם נישט נאר אין די הלכה, נאר אויך אין מציאות, ס'איז זייער ווילד, ער איז געלאפן דא און מ'האט אים נישט געקענט כאפן, נעמען אזא בראקל עוף און אים שחמץ, איז ביז מ'וועט אים נעמען אין די הענט אריין מ'זאל אים קענען שחמץ דארף עס געדויערן, און די ביזנעס וועט נישט קענען, כ'מיין יעצט נישט די הלכה, נאר די מציאות.

גאב"ד פריימאן: חוץ פון דעם זאגן ווי דאך אז ס'איז נישטא קיין פלייש.

א' הנוכחים: מ'זעט קענען מרכיב זיין און עס מאכן בעסער...

גאב"ד פריימאן: מסתמא די וואס ווילן עס נוצן, ווילן דאך מאכן אליין א פארעם.

רבינו: נעכטן האט מיר איינער געזאגט אז די ארץ ישראל'דיגע בראקל איז אנדערש פון די הייזיגע, זיי זענען בעסער.

א' הנוכחים: אינדערהיים איז נישט געווען קיין מורכבים? **רבינו:** דאס וואס מ'זאגט אז מ'איז מרכיב מ'שמעלט צוזאם צוויי מינים איז נישט קיין נייע ערפינדונג פון די היינטיגע מעכניק, ס'איז דברים של מה בכך.

גאב"ד פריימאן: דער חתם סופר (י"ד סי' ע"ה) רעדט דאך פון דעם.

רבינו: מ'האט צוזאם געשמעלט מיט אווז הבר.²⁹

גאב"ד פריימאן: דארט איז געווען די שאלה אז ס'איז געווען אזוי, אבער כ'מיין אז מ'קוקט אין ספרים זעהט מען אז מ'האט אפילו לכתחילה מרכיב געווען פון אנדערע מינים.

רבינו: מ'האט געזעהן אז איינער איז געווען א גומער האן צי א גומע הינדל, האט מען געמוזט אלעס וואס מ'האט געקענט טוהן.

גאב"ד פריימאן: אין אמעריקא זיכער אזוי, מ'זעהט דאך וואס יעדער איז מעתיק פון די ביכער פון יענע יארן וואס מ'האט לכתחילה געמאכט אויף צו מרכיב זיין.

רבינו: אלע יארן, שוין פאר הונדערט און פופציג יאר צוריק.

גאב"ד פריימאן: ס'איז נאך אלץ א פראבלעם, אבער מ'האט נישט צופיל ברירות.

ס'קען זיין אויב מ'זאל וויסן אז דער שורש איז טאקע נקי פון יענע [מינים טמאים], און מ'זאל מאכן אליין א פארעם, און פראבירן מרכיב זיין נאר מיט טהורים, וואלט עס אפשר געווען א תיקון, אויב מ'קען, אבער

29

ו"ל החתם סופר בתחילת התשובה: ע"ד בר אוזות שהזכר שהיה בעיה הוא מבר אוזא הבר שאנו נוהרים מלאכלם מפני שאין לנו מסורת, וכמ"ש בצמח צדק (סי' כ"ט), ובקונטרס פני נשר (להפלת סוס"פ) וכאשר כתוב אצלנו במקומו באורך, ואותן בר אוזות הטילו ביצים וגדלו אפרוחים ונתערבו באחרים הרבה, ושאל השואל אי מותרים הם מפני שאביהם עוף שאינו נאכל לנו במסורת טהרה, עיי"ש.

מ'קען דען וויסן צי ס'איז טאקע אזוי, צי דער שורש איז גוט...

רבינו: רבי מאיר פרעמישלאנער האט געזעהן די בהמות, האט ער געזאגט דאס איז כשר און דאס איז טריפה, דאס זאלסטו יא קויפן, דאס זאלסטו נישט קויפן.³⁰

גאב"ד פריימאן: דער קאמארנער (הרה"ק רבי אייזיקל ז"ל) ברענגט אז ער איז געווען א יונגל, און ער האט אויף יעדע בהמה געוואוסט און האט געזאגט דאס איז כשר און דאס איז נישט כשר, ביז דער עמרת צבי האט אים צוגענומען דעם כח ער זאל עס נישט טוהן.³¹

רבינו: כ'האב געהאט דא א מומחה וואס האט געזאגט אז די בראקל איז אויך א געמישטע עוף, ער האט געהאט אפאר ראיות אז ס'איז א געמישטע עוף.

ונפרד רבינו ממנו בכרכה: זייט געזונט, הצלחה רבת, ס'איז שוין חודש אלול, דער אויבערשטער זאל העלפן מ'זאל האבן א כתיבה וחתומה טובה, א גוט געבענטשט יאר, און מ'זאל הערן גומע בשורות.

ונפרדו לשלום

30

כן מסופר על הרה"ק מפרעמישלאן אשר כבר משהר ט"ל ילדותו החל רוח ה' לפעמו וה' בעל רוח הקודש, שה' מסתובב ביום ה' שה' יומא דשוקא, ומגלה להקצבים איזה בהמה כן לקנות שבוודאי יהי' כשר, ומאזיח בהמה למנוע מלקנות שיהי' טריפה, וזה עשה תמורת תשלום גמול לכל בהמה כדי שיהי' לו כסף לחלק לעניים עבור צרכי שבת - כידוע שהי' בעל צדקה גדול מאד - עד שנודע הדבר לאביו הק', אשר גער בו ופקד עליו לאמר: "א יונגל מאר נישט אויס זאגן סודות פון חדר".

31

ע"י מה שכתב בספרו מגילת סתרים כתב יד קדשו וזה לשונו: מיום שהייתי שני שנים ועד חמשה שנים, השגתי מראות נפלאות והשגת רוח הקודש, ודיברתי דברי נביאות כאשר נשאל איש בדבר אלקים, וצפיתי מסוף העולם ועד סופו ממש, ומורי דודי איש אלקים גורא וקדוש מוה"ר צבי מוידטשויב, נתן לי שני ריגוש בכל שבוע, שאספר לו ואדבר לו כל אשר ישאל ממני, ודברתי ואמרתיו ברור ונקי על כל השאלות ששאל ממני, והמעוות חלקתי לצדקה.

ובהקדמת זוהר חי כתב בנו רבי אליעזר'ל מקאמארנא, שכשנא [אביו הרה"ק מקאמארנא] לשנה השישית, אמר לו רבינו צבי מוידטשויב בזה הלשון: "מיין קנד, איך וועל דיר בענטשן דו זאלסט שוין נישט זאגן קיין רוח הקודש, ווארין דאס וועט דיר שאדן צום יודישקייט, וכשתהיה בן שלשים ותצרצה, אז אחזור לך המדריגה זו בתשואות חן, כי עד שלשים שנה צריך כל בר ישראל לעבוד הבורא ברוך הוא בפשיטות גדול, אחר כמה נסיונות רבות", ונתרצה הילד הקדוש, ותיקף ומיד נסתלק ממנו הרוח הקדוש שהיה לו מקודם, עכ"ל.